

Astrologie en geneeskunde in die oudheid en middeleue

Astrology and medicine in antiquity and the middle ages

FRANÇOIS P RETIEF

Navorsingsgenoot, Universiteit van die Vrystaat,
Bloemfontein
fpr@shisas.com

LOUISE C CILLIERS

Departement Klassieke Tale, Universiteit van die Vrystaat,
Bloemfontein
clouise@mweb.co.za

Louise Cilliers

François Retief

FRANÇOIS PIETER RETIEF se formele kwalifikasies bestaan uit 'n MB ChB, Universiteit Kaapstad (1955), 'n Oxford DPhil as Rhodesstudent (1959), Stellenbosch MD (1965) en FRCP (Edinburgh) (1976). In 1969 word hy stigtersdekaan van die nuwe Vrystaatse Geneeskundefakulteit, in 1979 die eerste rektor van Medunsa, in 1983 Geneesheergeneraal van die Nasionale Departement Gesondheid & Bevolkingsontwikkeling, en daarna rektor van die Vrystaatse Universiteit (1989-1997). Na aftrede doen die geleentheid hom voor om 'n lewenslange belangstelling in die siektes van antieke geneeskunde uit te bou in 'n produktiewe navorsingsprojek, waarvoor hy, gesamentlik met prof Louise Cilliers, in 2006 deur die SA Akademie vir Wetenskap & Kuns bekroon word met die Stalsprys vir Multi- en Interdisiplinêre spanwerk.

After qualifying in medicine at the University of Cape Town (1955), **FRANÇOIS PIETER RETIEF** obtained an Oxford DPhil (as Rhodes Scholar, 1959), a Stellenbosch MD (1965) and FRCP (Edinburgh, 1976). He was appointed founding dean of medicine at the new Free State Medical Faculty (1969), first rector and vice-chancellor of Medunsa (1979), Director-general of the Department of Health & Population Development (1983) and then rector and vice-chancellor of the Free State University (1989-1997). After retirement a life long interest in diseases of antiquity, developed into a productive conjoint research project with prof Louise Cilliers, for which they were awarded the Stals Prize for Multi- and Interdisciplinary Teamwork by the SA Academy of Science & Arts, in 2006.

LOUISE CILLIERS het haar kwalifikasies behaal aan die Universiteit van Leiden (Drs Litt et Phil) en Johannesburg (D Litt et Phil). Sy was vir 12 jaar hoof van die Departement Latyn, en die afgelope 5 jaar van die afdeling Klassieke Tale aan die Universiteit van die Vrystaat; tans is sy navorsingsgenoot daar. Sy is die outeur van talle nasionale en internasionale vaktydskrifartikels. In 1992 is die SA Akademieprys vir Vertaalde Werk aan haar en EL de Kock toegeken, en in 2006 word die Stalsprys van die SA Akademie vir Wetenskap & Kuns aan haar en F P Retief toegeken vir Multi- en Interdisiplinêre Spanwerk.

LOUISE CILLIERS obtained a Drs et Phil at the University of Leiden, and a D Litt et Phil at the University of Johannesburg. She was head of the Department of Latin for 12 years and for the past 5 years of the section Classical Languages at the University of the Free State; at present she is an Honorary Research Fellow. She is the author of numerous articles in national and international scholarly journals. In 1992 the SA Academy's Prize for the Best Translated Work was awarded to her and EL de Kock, and in 2006 the SA Academy of Science and Arts awarded the Stals Prize for Multi- and Interdisciplinary Teamwork to her and F P Retief.

ABSTRACT***Astrology and medicine in antiquity and the middle ages***

Astrology is a pseudo-science based on the assumption that the well-being of humankind, and its health in particular, is influenced in a constant and predictable fashion by the stars and other stellar bodies. Its origins can probably be traced back to Mesopotamia of the 3rd millennium BC and was particularly popular in Graeco-Roman times and the Medieval Era. Astrology in Western countries has always differed from that in the Far East, and while it largely lost its popularity in the West after the Renaissance, it still remains of considerable significance in countries like China and Tibet.

Astrology took on a prominent medical component in the Old Babylonian Era (1900-1600 BC) when diseases were first attributed to stellar bodies and associated gods. In the Neo-Babylonian Era (6th century BC) the zodiac came into being: an imaginary belt across the skies (approximately 16° wide) which included the pathways of the sun, moon and planets, as perceived from earth. The zodiac belt was divided into 12 equal parts (“houses” or signs), 6 above the horizon and 6 below. The signs became associated with specific months, illnesses and body parts – later with a number of other objects like planets, minerals (e.g. stones) and elements of haruspiction (soothsaying, mantic, gyromancy). In this way the stellar objects moving through a zodiac “house” became associated with a multitude of happenings on earth, including illness. The macrocosm of the universe became part of the human microcosm, and by studying the stars, planets, moon, etcetera the healer could learn about the incidence, cause, progress and treatment of disease. He could even predict the sex and physiognomy of unborn children. The art of astrology and calculations involved became very complex. The horoscope introduced by the 3rd century BC (probably with Greek input) produced a measure of standardisation: a person’s position within the zodiac would be determined by the date of birth, or date of onset of an illness or other important incident, on which information was needed.

Egyptian astrological influence was limited but as from the 5th century BC onwards, Greek (including Hellenistic) input became prominent. In addition to significant contributions to astronomy, Ptolemy made a major contribution to astrology as “science” in his Tetrabiblos. Rational Greek medicine as represented by the Hippocratic Corpus did not include astrology, and although a number of physicians did make use of astrology, it almost certainly played a minor role in total health care. Astrology based on the Babylonian-Greek model also moved to the East, including India where it became integrated with standard medicine. China, in the Far East, developed a unique, extremely complex variety of astrology, which played a major role in daily life, including medicine.

During Medieval times in the West, astrology prospered when the original Greek writings (complemented by Arabic and Hebrew contributions) were translated into Latin. In the field of medicine documents falsely attributed to Hippocrates and Galen came into circulation, boosting astrology; in the young universities of Europe it became taught as a science. It was, however, opposed by the theologians who recognised a mantic element of mysticism, and it lost further support when during the Renaissance, the spuriousness of the writings attributed to the medical icons, Hippocrates and Galen, became evident.

Today Western standard medicine contains no astrology, but in countries like China and Tibet it remains intricately interwoven with health care. In common language we have a heritage of words with an astrological origin, like “lunatic” (a person who is mentally ill), “ill-starred”, “saturnine” (from Saturn, the malevolent planet) and “disaster” (from dis, bad, and astra, star).

KEY CONCEPTS: Pseudo-science; influence of stars; zodiac; horoscope

TREFWOORDE: Pseudo-wetenskap; beïnvloeding deur sterre; diereriem (sodiak); horoskoop

OPSOMMING

Astrologie as pseudo-wetenskap is gebaseer op die aanname dat die mensdom se wel en weë, en gesondheid in die besonder, op konstante en voorspelbare wyse deur die sterreheemel beïnvloed word. Die konsep dateer terug na die derde millennium v.C. toe astrologie feitlik sekerlik in Mesopotamië ontstaan het. Die diereriem (sodiak) is 'n hipotetiese baan in die hemele, ongeveer 16 grade wyd, waarbinne die son, maan en planete beweeg; dit is op komplekse wyse gekoppel aan tyd, die gode, diere, siekteprosesse en liggaamsdele. Deur die bestudering van die diereriem is dit dan as moontlik beskou om onder andere die verloop van siektes te voorspel, asook die geslag en voorkoms van ongebore babas, die menslike lewensloop, ensovoorts. Die sogenaamde horoskoop waarvolgens hierdie voorspellings vir individue bepaal kon word, het in die derde eeu v.C. ontstaan, moontlik weens bydraes van Hellenistiese Grieke. Teen die Middeleeue het astrologie wyd versprei na Wes-Europa sowel as die Ooste sover as China, en in die jong Europese universiteite (12de eeu en later) is dit selfs as volledige wetenskap bestudeer. Dit het egter duidelik geword dat mediese astrologie nooit deur die klassieke objektiewe geneeskunde (bv. Hippokrates, die Skool van Aleksandrië, Galenus ens.) aanvaar is nie, en na die Renaissance het dit progressief uit Westerse wetenskaplike mediese wetenskap verdwyn. In die Ooste (bv. China en Tibet) bestaan dit egter vandag nog as deel van die aanvaarde geneeskunde.

INLEIDING

Astrologie is 'n pseudo-wetenskap gebaseer op die aanname dat die mens en sy gesondheids-toestand in besonder, op voorspelbare wyse deurlopend deur die sterre en ander hemelliggame beïnvloed word. Met sy oorsprong waarskynlik in Mesopotamië tydens die 3de millennium v.C., het astrologie veral in die Grieks-Romeinse tyd en Middeleeue geblom.¹ Alhoewel dit na die Renaissance in Westerse lande progressief getaan het, speel astrologie veral in sekere Oosterse lande vandag nog 'n beduidende rol. In hierdie studie word die ontstaan en ontwikkeling van astrologie, en sy invloed op geneeskunde in besonder, tot aan die einde van die Middeleeue in oënskou geneem.

ASTROLOGIE IN DIE OUDHEID

Mesopotamië²

Rudimentêre konsepte van astrologie (sowel as geneeskunde) kan reeds in Akkadiese en Sumeriese geskrifte van die laat 3de millennium v.C. gevind word, maar nie as 'n gesamentlike dissipline nie. In die Oud-Babiloniese era (1900-1600 v.C.) is daar vir die eerste keer duidelike vermelding dat sterre die oorsprong van siektes mag wees. Hemelliggame, veral planete, is in die tyd aan verskillende gode gekoppel, en die siening was dat goddelike misnoeë dikwels as menslike siektes gemanifesteer het. So is siektes dan ook met hemelliggame geassosieer. Die paai van gode (selfs demone) en hulde aan sterre was 'n belangrike aspek van siekte-hantering. Geneesmiddels is dan ook voor toediening dikwels vir verlengde tydperke en met meegaande towerspreuke aan die hemelruim blootgestel – 'n proses wat onder andere in Hittitiese geskrifte (1500-1000 v.C.) goed

opgeteken is. Te oordeel aan dokumente soos die *Enura Anu Enlil* uit Assurbanipal se biblioteek in die Assiriese era (668-626 v.C.)³ het astrologiese konsepte tot aan die middel van die 1ste millennium v.C. redelik konstant gebly, waarna dit ingrypend verander het.

Tydens die Neo-Babiloniese era, 6de eeu v.C., het die *dierieriem* of *sodiak* (van ’n Griekse woord afgelei wat op diere-afbeeldings dui) tot stand gekom wat ’n kernelement van astrologie sou word. ’n Denkbeeldige baan, ongeveer 16 grade wyd, waarbinne die son, maan en planete deur die hemelruim beweeg (soos van die aarde waargeneem) is geskep, en in 12 gelyke dele (of “huise”) verdeel – 6 bo die horison en 6 daaronder. Elke deel/huis, wat dan die mens se doen en late sou beïnvloed, is na ’n konstellasie (meestal diernaam) vernoem. Dit is ook aan ’n maand gekoppel en met ’n liggaamsdeel verbind: byvoorbeeld Aries vir die kop, Taurus die nek, Gemini die skouers, Leo, die hart, Skorpio die genitalië, Piscis die voete, ensovoorts. Met verloop van tyd is die planete verdeel in sogenaamde gunstige (Jupiter, Venus en die son) en ongunstige planete (Saturnus, Mars en die Maan); Mercurius was veranderlik. Siektes, in groepe verdeel, is ook aan verskillende sodiaktekens toegewys. Die lobbe van skaaplewiers wat by waarsêery (haruspeksie) ’n rol gespeel het, is ook na sodiaktekens vernoem ten einde die twee prosedures te koppel. Deur middel van die latere “steen, plant en boom” prosedure, waardeur verskillende gesteentes en plante ook aan die diieriem gekoppel is, is die trefwydte van astrologie verder vergroot. Die berekeningstegnieke waardeur die invloed van hemelliggame op die mens en sy omgewing bepaal is, het uiters kompleks geword. Die *horoskoop*, teen die 3de eeu v.C. ontwikkel (moontlik met Grieks/Hellenistiese insette),⁴ het ’n mate van standaardisering gebring wat tot die hede nog in gebruik is. Hiervolgens word ’n individu se presiese plek binne die diieriem volgens sy/haar geboortedag of aanvangsdatum van ’n siekte of ander belangrike gebeurtenisse vasgestel, en die geselekteerde diieriem komponent bepaal dan die persoon se lot. Nog later is die *mikrosodiak* ontwerp, toe elke sodiakteken verder in 12 onderdele verdeel is vir meer gedetailleerde voorspellingsmoontlikhede.

Op gesondheidsvlak het die astroloog uit bovermelde inligting afleidings gemaak ten opsigte van siekte-diagnose, verloop van siekte, gepaste terapie, wanneer die behandeling toegepas moes word, ensovoorts. Hy het ook tydens swangerskap uitsprake gelewer rakende die ongebore kind se geslag en algemene voorkoms (fisionomie).

Egipte

Alhoewel spesifieke inligting oor astrologie in antieke Egipte beperk is, het die gevierde Griekse sterrekundige, matematikus en geograaf in Aleksandrië, Ptolemaeus (2de eeu n.C.), die Egiptenare geprys vir hul vroeë bydraes in dié veld.⁵ Ons weet onder andere dat ’n verband getrek is tussen menslike anatomie en die sterre, ’n proses wat later deur die Grieke *melothesia* genoem is.⁶ Papyrusse is ook gevind wat onder andere aandui hoe wonde ooreenkomstig inligting op die diieriem behandel moes word. Latere Grieke het na sulke bydraes as iatrochemiese geskrifte verwys.⁷

Grieks-Romeinse era⁸

Tydens die 5de eeu v.C. het Klassieke Griekeland kennis geneem van voorafgaande werk oor astrologie in Mesopotamië en Egipte en ook eie bydraes begin lewer. Na persone wat horoskope opgestel het, is verwys as *genethliakoi*.⁹

Die *Hippokratiese Korpus* wat vanaf die 5de eeu v.C. sy beslag gekry het, is op objektiewe geneeskunde soos destyds verstaan gebaseer, en het ten spyte van latere bewerings, geen astrologie

bevat nie. Geneeshere is wel aangeraai om genoeg sterrekunde te ken om verandering van die seisoene te herken omdat klimaatsveranderinge met veranderende siektepatrone gepaard kon gaan. Hierdie meteorologiese oorweging moet natuurlik nie met astrologie verwar word nie. Gebaseer op ondervinding met die periodieke koorseepisodes van byvoorbeeld malaria, het Hippokrates sekere kritieke dae uitgewys wat tydens die siekteaanval op 'n gunstige of ongunstige wending in die siektepatroon sou wys. Met verloop van tyd het astroloë egter ook begin om kritieke dae tydens siekte uit te wys, wat volgens hulle egter gebaseer was op die periodisiteit van hemelliggame en maanfases in besonder. Pitagoras (6de eeu v.C.) het weer beweer dat kritieke dae in siekte toestande ook gebaseer kon wees op die periodisiteit wat ingebou is in sy gepostuleerde stelsel van numerologie (ook aritmologie genoem).¹⁰

Aanhangers van die populêre Empiriese en Metodistiese skole van geneeskunde het astrologie verwerp. Daar was egter vele bekende geneeshere in die tyd wat wel van astrologiese beginsels gebruik gemaak het, waaronder Empedokles (5de eeu v.C.) en Diokles (4de eeu v.C.) wat deur sommige as 'n tweede Hippokrates beskou is. Teofrastus (4de eeu v.C.) het geglo dat kritieke dae dikwels wel deur maansiklusse beïnvloed is.¹¹ Volgens Plinius¹² het Crinas van Marseilles baie ryk geword deur sy pasiënte te behandel volgens die bewegings van planete. Ook in die 1ste eeu n.C. het ene Dorotheus sy behandeling vir diaree volgens die posisie van die maan aangepas. Soranus (2de eeu) het die moontlike invloed van die maan op siektes verwerp, maar wel geglo dat die grootte van muis se lewers volgens maanfases kon verander. Vettius Valens in die 2de eeu, en Firmicus in die 4de eeu het astrologie onderskryf, terwyl Demokritus (ook 4de eeu) se sfeer waarvolgens hy lewe of dood voorspel het, gebaseer was op berekeninge afgelei van bewegings van die maan. 'n Tydgenoot, Palladius, het in kommentaar op die Hippokratiese *Aforismes*, astrologiese beginsels bygewerk.¹³ Oribasius en die geneeshere Gesius en Asklepiodotus, 'n eeu later, het beide astrologie en geneeskunde gepraktiseer. In een van sy satires het Juvenalis verwys na ene Petosiris wat oënskynlik volgens astrologiese beginsels dieet-advies gegee het.

Ptolemaeus het benewens sy besondere bydraes tot die astronomie (die *Almagest* in 13 boeke) ook 'n invloedryke astrologie-handleiding (die *Tetrabiblos*) geskryf, deels gebaseer op Aristoteliese natuurwetenskap. Ptolemaeus het inderdaad die beduidende Hellenistiese bydrae tot astrologie meesterlik vir die nageslag opgeteken.¹⁴

Galenus (2de eeu n.C.), die bekendste geneesheer van die Romeinse era en goed bekend met die beginsels van astrologie, het hom egter uitgespreek teen die gebruik van hemelliggame om die verloop van siektes te voorspel. Soos Hippokrates het hy by geneeshere 'n kennis van sterrekunde aanbeveel ten einde die meteorologiese impak van seisoensverandering te kon verwerk. Tog is daar 'n vermoede dat elemente van astrologie wel in sy werk te bespeur is – hy het byvoorbeeld aanbeveel dat sekere siektebehandelings meer voordelig is na die opkoms van Sirius. In sy drie boeke oor “Kritieke Dae” in geneeskunde, veroordeel hy die Pitagoriese numerologie-konsep en word die Hippokratiese siening bevestig, maar huidige kopieë van hierdie werke (tans net in Hebreeuse en Arabiese vertalings beskikbaar) skyn tog ook astrologie-komponente te bevat. Dit is egter moontlik dat hierdie boeke dalk met verloop van tyd tydens vertalings gekorrupteer is.¹⁵

Indië¹⁶

Astrologie-konsepte het Indië waarskynlik ongeveer die 6de eeu v.C. vanaf Mesopotamië bereik en snel 'n inherente onderdeel van Boeddhisme geword. Dit is onder andere by die *Kālacakra* (Wiel van Tyd) leerstellings ingebou, wat siklusse van die lewe, nou verbind met die hemelliggame,

uitgespel en mettertyd deel van Ajurveda-geneeskunde geword het. Die Yavanajātalū (3de eeu v.C.) is gebaseer op Babilonies-Griekse astrologie maar het ook eiesoortige kenmerke getoon wat met tyd uitgebou is. Hemelliggame en gode is onder andere gekoppel aan menslike organe wat dan ’n invloed op die hantering van siektes uitgeoefen het; behandeling het gebede, kruie, amulette, boetedoening en magiese prosedures ingesluit. Deur goeie *karma* op te bou, kon mens jou voorafbepaalde lot in die siklus van lewe positief beïnvloed. Die *Charaka Samhita* en *Virasimtiavoroka* (2de eeu) en *Susruta Samhita* (4de eeu) was prominente mediese tekste wat beide rasionele geneeskunde en astrologie, gebaseer op die dierierem en horoskopie, ingesluit het.¹⁸

China¹⁹

Die *Nei Ching*, tradisioneel China se oudste mediese geskrif, ongeveer 1000 v.C. deur die Geel Keiser opgestel, het nie ’n spesifieke astrologiese inslag gehad nie, maar wel ’n omvattende konsep van voorvaderlike en stellêre geeste wat gesondheid beïnvloed het en deur waarsêers hanteer moes word. In ’n uiters komplekse stelsel het hierdie hemelgeeste volgens die sogenaamde *Ganzhi-siklus* onder andere die mens se vyf hooforgane (hart long, lewer, niere en milt) beset en gesondheid beïnvloed. Die liggaam was as mikrokosmos deel van die heelal-makrokosmos en het so die politieke, filosofiese, religieuse en geografiese realiteite van die wêreld verteenwoordig – die menslike veloppervlak is inderdaad gesien as bedek met denkbeeldige riviere, berge en vlaktes in harmonie met die son, maan en sterre wat daarop geskyn het. Die son en maan was byvoorbeeld nou gekoppel aan die galblaas, die “opper-ster” aan bloedvate, die “groot wit ster” aan die milt, ensovoorts. Die komplekse Yin-Yang-kragte (wat deur ewigdurende opposisie maar ook samewerking, balans in die lewe bring) die lewe-gewende element *Qi*, en die sogenaamde vyf basiese elemente, was ook deel van die menslike fisiologie en voortbestaan. Astronomie en astrologie was een dissipline en basiese verbintenisse is volgens die *Shushu*-berekeninge tussen die liggaam en hemelruim gepostuleer – die hemel is byvoorbeeld gesien as rond en die aarde vierkantig – soos die menslike hoof rond en voete vierkantig was; die son en maan is deur die mens se twee oë verteenwoordig; die wind en reën in die natuur, verteenwoordig menslike vreugde en woede; die vier seisoene staan gelyk aan die vier menslike ekstremitate, ensovoorts. Tussen die 8ste en 5de eeue v.C. het ene He begin wegbeweeg van die goddelike/geestelike oorsaak van siekte deur op die belang van meteorologiese en omgewingsfaktore te wys.

Dit is moontlik dat Mesopotamies/Griekse astrologie-konsepte na die 6de eeu v.C. ook China beïnvloed het, maar hul unieke, uiters komplekse uitkyk op siekte het nie beduidend verander nie. Teen die 1ste eeu v.C. is liggaamsdele meer spesifiek aan meteorologiese en stellêre fenomene gekoppel, en het akupunktuur en moksibustie ontstaan. Nuwe rituele kalenders gekoppel aan sogenaamde begrafniskaarte het nou selfs die gewone persoon in staat gestel om die toekoms te lees en byvoorbeeld geboortedatums te voorspel. Lo wys uit dat tradisionele Chinese geneeskunde oor die volgende 1000 jaar ’n enorme literatuur opgebou het, en van grotendeels mantiese aard gebly het met offerandes, geestesbeswering en talismanne ’n belangrike deel van terapie. Invloede vanaf die hemelliggame, insluitend die rol van ’n geheimsinnige almagtige “hemelse geneesheer”, was steeds deurslaggewend. Binne Chinese astrologie het daar mettertyd ook uiteenlopende vertakings ontstaan wat beduidend verskil en selfs prominent met mekaar gekompeteer het.²⁰ Na die 14de eeu is astrologie-dokumente onder andere ook in Tibettaans, Japannees en Persies vertaal.

DIE MIDDELEEUW EN RENAISSANCE²¹

Uit bovermelde is dit dan duidelik dat die pseudo-wetenskap, astrologie, wat uit die oudheid die Middeleeuw binnegegaan het, in die Weste en Verre Ooste prominent verskil het. In hierdie studie word gekonsentreer op die Westerse variant waaroor verreweg die meeste inligting beskikbaar is, en tydens die Renaissance oorwegend in Latyn beskikbaar geraak het.

Astrologie wat tydens die laat Middeleeuw in Europa bedryf is, was gebaseer op Griekse, Arabiese en Hebreeuse werke, wat mettertyd in Latyn, en na die 12de eeu in Europese streektale vertaal is. Hierdie tekste was feitlik deurlopend gegrond op Mesopotamies-Hellenistiese astrologie en dié van Ptolemaeus in besonder. Arabiese astrologie het vanuit sy Griekse wortels ook eiesoortig ontwikkel, met Albumasar, Messahalla, Zahel en Alcabitius (8ste-10de eeue) as bekendste bydraers. Alhoewel Arabiese astrologie eventueel prominent van sy Griekse prototipe afgewyk het, was die Latynse vertalings getroue weergawes van die oorspronklike, moontlik omdat slegs enkele vertalers, soos John van Seville, hierby betrokke was. Alhoewel astrologie dan tydens die Goue Eeu van Islam (7de-13de eeue) geblom het, is dit opvallend dat groot geneeshere van die era soos Avicenna (10de eeu),²² Avenzoar (11de eeu)²³ en Maimonides (12de eeu)²⁴ dit onomwonde veroordeel het.

Volgens Carey²⁵ kon daar teen die 12de eeu veral ten opsigte van sy geneeskundige komponent, tussen twee onderafdelings binne “Latynse” astrologie onderskei word, naamlik ’n populêre “Maan-astrologie”, en ’n meer komplekse “Wetenskaplike astrologie”. Die eerste was gebaseer op eenvoudige kaarte en tabelle afgelei van maansiklusse, en gekoppel aan die 12 sodiak-teken, wat dan inligting oor die verloop van siektes, gepaste terapie, ensovoorts, sou verskaf. As dokumentêre ondersteuning is onder andere aangehaal uit *Astrologia medicorum* en *Astrologia Ypocratis*, pseudo-Hippokratiese geskrifte wat astrologie onderskryf het. Die tweede, veel meer komplekse stelsel, “Wetenskap van die sterre” (*Scientia Stellarum*) en “Wetenskap van Oordeel” (*Scientia Iudiciorum*), was grotendeels gebaseer op Ptolemaeus se *Tetrabiblos*, maar het ook elemente van Arabiese astrologie bevat. ’n Intensiewe bestudering van die dierierem het gelei tot popularisering van die sogenaamde Sodiakman (*homo signorum*), gekoppel aan komplekse kaarte en kalenders wat die mens, sy lewe en siektes, gepaste veneseksiepunten, tyd vir purgatie, ensovoorts, wat uit deurlopende kontak met hemelliggame bepaal kon word. ’n Publikasie van William English van Marseilles, *De urina non visa*, waarvolgens ’n persoon se gesondheidstoestand uit ’n urinemonster (sonder ondersoek van die pasiënt) bepaal kon word, was populêr. Verwarring is geskep deur pseudo-Hippokratiese dokumente (hierbo genoem) en ook geskrifte aan die gevierde Galenus toegeskryf waar hy astrologie sou onderskryf, wat in hierdie tyd na vore gekom het. Astrologie, verhef tot wetenskap, is aan die jong Europese universiteite van die Renaissance binne Kuns en Wetenskap-fakulteite aangebied. Teoloë wat astrologie met okkultisme verbind het, het beswaar begin aanteken en in die 13de eeu het dit gelei tot ’n skeiding tussen Teologie en Kuns en Wetenskap, aan onder andere die universiteite van Parys en Oxford.

Tydens die laat Renaissance het “wetenskaplike” astrologie sy glans begin verloor. Dit het vir die ernstige geneeskundige duidelik geword dat die dokumente wat die ikoon-figure van Hippokrates en Galenus met astrologie verbind, oneg was, en van kerklike kant is vingers gewys na oteenseglike mistisisme en mantiese komponente binne die dissipline.²⁶

BESPREKING

Vanaf die vroegste dae was daar dan binne astrologie ’n beduidende mediese komponent. Hierdeur is tekens vanaf die hemelliggame ingespan om die voorkoms, verloop en behandeling van siektes te voorspel en te hanteer, om die geslag en voorkoms van ongebore kinders te voorspel, of ander aspekte van menslike wel en wee te bepaal. Hoe prominent die mediese komponent binne die totale astrologie praktyk was, is moeilik te bepaal.²⁷ Nutton²⁸ meen dat alhoewel dit eintlik aanvaar word dat mediese astrologie tydens die Klassieke Era in geneeskunde ’n onbelangrike rol gespeel het, ons nietemin bewus is van verskeie mediese astroloë in hierdie tydperk (hierbo genoem). Beide Hippokrates en Galenus het wel aanbeveel dat geneeshere ’n goeie kennis van astronomie moet hê, sodat hul die meteorologiese aspekte van geneeskunde (verandering in siektepatrone deur veranderende klimaat veroorsaak) doeltreffend kan hanteer. Dit moet egter nie met astrologie verwar word nie. Te oordeel aan ’n netjiese seksie oor astrologie vervat in ’n verjaarsdagboekie wat ene Censorinus in 238 n.C. vir sy vriend, Quintus Caerellius, opgestel het, was die opgevoede Romeinse burger wel deeglik met die dissipline vertrou.²⁹

Tydens die Middeleeue het die populariteit van astrologie toegeneem, veral toe Latynse vertalings van vroeë dokumente vryelik beskikbaar geraak het, en daar volgens Carey³⁰ ’n groot volume informele, nie-akademiese astrologiese, kosmologiese en teologiese tekste in omloop gekom het. Soos genoem, was dit ook ’n tyd toe vervalste astrologie-geskrifte aan Hippokrates en Galenus toegeskryf, die rondte gedoen het.

Terwyl astrologie na die Renaissance progressief uit Westerse geneeskunde verdwyn het, was dit nie die geval in die Ooste nie. Vandag figureer “tradisionele geneeskunde” nog prominent langs Westerse geneeskunde in China en Taiwan en is daar benewens akupunctuur en moksibustie nog vele ander bewyse van florerende astrologie-geneeskunde. In Tibet, waar astrologie aanvanklik as onderdeel van Boeddhisme uit Indië die land binnegekom het, het Chinese astrologie mettertyd ook ’n belangrike rolspeeler geword. Vandag is astrologie inderdaad nog ’n verpligte komponent van geneeskunde-onderrig aan Tibettaanse mediese skole.

In die Weste het astrologie tydens die 20ste eeu uit formele geneeskunde verdwyn. Vroeër in die eeu het die internasionaal bekende sielkundiges Carl Jung en Rudolf Steiner wel nog astrologie-beginsels by hul unieke behandelingstegnieke ingewerk.³² Op nie-geneeskundige vlak word astrologie-konsepte natuurlik nog gereeld gebruik in populêre tydskrifte se rubrieke “Die sterre voorspel”, of is daar aanbeveling hoe daar volgens die maanfases geplant moet word. En ons is waarskynlik onbewus van die astrologie in ons gewone spreektaal. In Engels is daar byvoorbeeld “lunatic” (kranksinnigheid, met die maan verbind); “disaster” (*dis* verwys na wanfunksie, en *astra* na ster); “saturnine” (verwys na Saturnus, die ongunstige planeet) en “ill-starred”.³³ In Afrikaans het ons “deur die maan getik”, “sy sterre dank”, “sy ster gaan op/verbleek”, “onder ’n gelukkige planeet gebore” en “sy son gaan onder”.

BIBLIOGRAFIE

1. Major, R.H. (1954). *History of Medicine*. Springfield, Ill.: Charles Thomas Publ. pp. 333-334.
2. Hessel, N.P. (2008). *Astrological Medicine in Babylonia*. In: Akasay, A., Burnett, C., Yoeli-Tlalim, R. (eds). *Astromedicine*. Firenze: Sismel-Edizioni del Galuzzo, pp. 1-16.
3. Sigerist, H.E. (1955). *A History of Medicine*. New York: Oxford University Press, pp. 459-460.
4. Sigerist, *ibid*.
5. Carey, H.M. (2008). *Medieval Latin Astrology and the Cycles of Life*. In: Akasay et al., *Astromedicine*, p. 38.
6. Akasay et al., *Preface. Astromedicine*, pp. ix-xi.

7. Nutton, V. (2008). *Greek Medical Astrology and the Boundaries of Medicine*. In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 20-21.
8. Nutton (2008). In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 17-31.
9. Akasay, *Astromedicine*, *Ibid*.
10. Langermann, Y.T. (2008). *The Astral Connection of Critical Days*. In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 99-118.
11. Langermann (2008). *Ibid*.
12. Plinius, *Natural History* 20. 5. 9.
13. Langermann (2008). *Ibid*.
14. Toomer, G.J. (1996). *Ptolemy*. In: Hammond, N.G.L. Sculland, H.H. *The Oxford Classical Dictionary*. Third Edition. Oxford: Clarendon Press, pp. 1273-5; Carey (2008). In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 38-66.
15. Nutton (2008). In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 21-23; Langerman (2008). In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 88-118.
16. Beinorius, A. (2008). *Astral Hermeneutics: Astrology in Medicine in India*. In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 189-208.
17. Akasay, *Astromedicine* (2008). *Ibid*.
18. Porter, R. (1997). *The Greatest Benefit to Mankind*. London: Harper Collins Publ., pp. 136-144.
19. Lo, V. (2008). *Heavenly Bodies in early China: Astro-physiology in context*. In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 143-188.
20. Carey (2008), p. 34.
21. Carey (2008), pp. 33-54.
22. Langerman (2008), pp. 99-101.
23. Major (1954), p. 254.
24. Moses Maimonides. *The Guide for the Perplexed*. Vertaal deur M. Friedlander. New York: Dover Publ. (1956), pp. 170, 333.
25. Carey (2008), pp. 33, 37-38.
26. Nutton (2008), pp. 30-31.
27. Carey (2008), pp. 36-37, 54.
28. Nutton (2008), pp. 18-19, 30-31.
29. *Censorinus. The Birthday Book*. Vertaal deur H.N. Parker. Chicago: Univ. Chicago Press, 2007.
30. Carey (2008), pp. 33-35.
31. Yoeli-Tlalim, R. (2008). Tibetan Medical Astrology. In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 223-236.
32. Greenbaum, D.G. (2008). Astrology in Modern Times. In: Akasay, *Astromedicine*, pp. 242-256.
33. Major (1954), p. 334.